

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Васильчак Світлани Василівни
на дисертаційну роботу Фень Катерини Сергіївни
на тему: «Формування і зміцнення економічної безпеки
підприємств харчової промисловості»,
подану до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та опублікованими працями Фень Катерини Сергіївни дає підстави для представлення розгорнутої характеристики основних результатів дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки підприємства. Це зумовлено передусім збільшенням числа загроз економічної безпеки підприємства у сучасних умовах; наявності «новаторів», не підготовлених для роботи в нестабільних умовах; збільшенням кількісної та якісної ролі приватного сектора економіки; зростанням у структурі джерел фінансового забезпечення підприємств частки залучених джерел і зменшенням частки власних джерел фінансування.

У сучасних умовах кожному підприємству необхідна програма конкретних дій, спрямованих на створення управління системою економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки підприємств потребує створення специфічного механізму попередження та мінімізації дії загроз. Визначення рівня економічної безпеки підприємства є важливим етапом для формування пріоритетних напрямків розвитку та ефективного управління, що зменшить негативний вплив нестабільного зовнішнього середовища.

Актуальність теми дисертаційної роботи також підтверджується виконанням відповідно до плану науково-дослідних робіт економічного факультету Подільського державного аграрно-технічного університету за

темами: «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого та трудового потенціалу, фінансових, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного менеджменту, застосування передових досягнень в обліку та аудиті» (номер державної реєстрації 0110U005064), «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0110U007032), у межах яких автором проаналізовано показники рівня економічної безпеки та здійснене прогнозування параметрів зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Виходячи із вище зазначеного, можна стверджувати, що подане дисертаційне дослідження Фень К.С. є своєчасним та актуальним для економічної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Поставлена у дисертаційній роботі здобувачем мета досягнута, а визначені відповідно до неї завдання – вирішені.

Наукові положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації Фень К.С. є достатньою мірою обґрунтованими та достовірними, що забезпечено завдяки чітко поставленій меті й завданням, вдалою й продуманою логікою викладення матеріалу. Вони є логічним підсумком всебічно проведених досліджень на основі опрацювання наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Чернівецькій області, дані річної та оперативної звітності підприємств харчової промисловості, наукова література, результати власних досліджень автора.

Достовірність досліджень Фень К.С. підтверджується сукупністю використаних нею сучасних загальнонаукових економічних методів досліджень, зокрема: на діалектичному методі, системному аналізі – для

деталізації і розчленування об'єкта дослідження на окремі важливі складові елементи; синтезу – для узагальнення різних аспектів економічної безпеки підприємства. Поставлені в дисертаційній роботі завдання вирішувалися за допомогою таких методів: абстрактно-логічного (при вивченні сутності економічної безпеки та пов'язаних категорій, формулюванні теоретичних узагальнень і висновків); монографічного (для відображення процесів формування та розвитку економічної безпеки підприємств харчової промисловості в динаміці); статистико-економічного – для порівняння, групування і відображення емпіричних показників (зادля виявлення специфіки та особливих рис формування економічної безпеки); рядів динаміки (при дослідженні зміни показників у часі); графічного (для наочного зображення результатів дослідження); розрахунково-конструктивного (при прогнозуванні можливих варіантів розвитку процесів забезпечення економічної безпеки з урахуванням зміни різноманітних факторів); порівняння (з метою зіставлення даних у динаміці; групування (для визначення залежності показників одне від одного, середніх і відносних величин при аналізі розрахунків рівня економічної безпеки). Достовірність отриманих результатів, висновків та пропозицій підтверджується проведеними розрахунками і значним обсягом емпіричного матеріалу, поданого у роботі.

Використання цих методів дало змогу дисертанту розв'язати поставлені завдання та сформулювати обґрунтовані висновки.

Наукова новизна дисертаційного дослідження

До основних положень, які містять рівень наукової новизни та свідчать про особистий внесок автора в розвиток такої галузі науки, як економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), слід віднести розробку й удосконалення теоретичних положень, концептуальних, науково-методичних підходів до формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Перший розділ дисертаційної роботи присвячений науковим засадам формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості (с. 18-64). Досліджуючи це питання автором розкрито зміст

теоретичних основ економічної безпеки та її місце в економіці підприємства; при цьому поняття «економічна безпека підприємства» визначено як стан його виробничо-господарських ресурсів та підприємницьких здібностей, при якому забезпечується найефективніше їх використання, успішне та вчасне протистояння можливим ризикам та загрозам, що дасть можливість підприємству досягти поставлених цілей та завдань відповідно до обраної ним стратегії розвитку (п.п. 1.1); обґрунтовано елементний склад системи економічної безпеки підприємства, який включає: інтелектуальну, кадрову, інформаційну, техніко-технологічну, фінансову, політико-правову, екологічну, силову складові. При цьому встановлено, що за джерелами надходження загрози безпеці підприємства можна розподілити на внутрішні (протиправні чи інші негативні дії персоналу суб'єкта підприємницької діяльності, що загрожують функціонуванню та розвитку підприємництва; порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом для сторонніх осіб; порушення порядку використання технічних засобів; інші порушення правил режиму безпеки, діловодства; низький рівень кадрового, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного забезпечення управління потенційними ризиками як у контексті внутрішніх, так і зовнішніх загроз тощо) та зовнішні (робота спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва; робота служб безпеки підприємств з метою пригнічення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів) (п.п. 1.2); глобалізаційні процеси зобов'язують керівництво підприємств харчової промисловості будувати свою діяльність з огляду на попередження загроз, тобто функціонування їх систем економічної безпеки має базуватись на поєднанні заходів захисту та протидії загрозам, поширюючи такі заходи на всю організаційну структуру. Дослідження особливостей формування економічної безпеки підприємств у контексті світової глобалізації на засадах системно-структурного аналізу та імплементації позитивного світового досвіду забезпечення економічної безпеки підприємства дозволили проаналізувати вплив глобалізаційних процесів на всі складові економічної безпеки та виділити основні загрози (п.п. 1.3).

У другому розділі автором проаналізовано сучасний стан забезпечення економічної безпеки підприємств харчової промисловості (с. 65-137). Поєднання методів економічної оцінки фінансово-господарської діяльності та економічної діагностики підприємств харчової промисловості є виправданим з огляду на їх призначення та змістовну наповненість. Дослідження основних підходів до оцінки рівня економічної безпеки на підприємствах галузі, які передбачали дослідження наявних і потенційних загроз та перспектив розвитку, дозволило виявити чинники створення сприятливих умов для здійснення підприємствами харчової промисловості заходів з підтримки власної економічної безпеки та виходу з передкризового становища; дослідження результатів ділової активності за допомогою анкетного опитування керівників обстежених підприємств харчової промисловості Чернівецької області показало, що найважливішими заходами забезпечення зміцнення економічної безпеки підприємства є: загально-тактичне планування економічної безпеки (46,3% респондентів), стратегічне планування фінансово-господарської діяльності (43,9%), планування економічної безпеки (31,7%), тактичне планування фінансово-господарської діяльності (29,3%), здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки (22%); у дисертації констатовано, що найбільш вагомими складовими економічної безпеки вважаються: фінансова (70,7%), техніко-технологічна (43,9%) та інформаційна системи економічної безпеки (31,7%)(п.п. 2.1); запорукою успіху управління економічною безпекою підприємства має слугувати управління ризиками, або ризик-менеджмент, який включає: прогноз ймовірності виникнення будь-яких потенційних ризиків у процесі запровадження нововведення або реалізації конкретного проекту; вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що породжують ризик, або мінімізацію самого ризику чи негативних наслідків, які можуть виникнути від того чи іншого ризику. У дисертації удосконалені методичні підходи до оцінки стану управління ризиками та їх впливу на економічну безпеку підприємств на основі запропонованої схеми послідовних етапів процесу управління ризиками та адаптованої методики SWOT-аналізу, які дозволили виявити сильні та слабкі сторони підприємств харчової

промисловості, загрози та можливості, зв'язок між ними, що слугують набором функціональних критеріїв і способами забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємств галузі. (п.п. 2.2); систематизовані положення оцінювання фінансово-економічного стану підприємств харчової промисловості за допомогою експрес-аналізу, який передбачає розрахунок комплексу показників, що включають показники ліквідності, стійкості, рентабельності, ділової активності тощо; для розрахунку поточного рівня економічної безпеки проведено розрахунки ймовірності банкрутства досліджуваних підприємств харчової промисловості Чернівецької області (табл. 1). Це дозволило визначити рівень фінансової стійкості досліджуваних підприємств, а також виявити узгоджений вплив внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства на стан його економічної безпеки в контексті впливу факторів різного рівня. (п.п. 2.3).

Третій розділ дисертації містить пріоритетні напрями зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості (с. 138-185). На підставі функціонально-цільового опису структури системи управління економічною безпекою підприємства показано, що ефективна реалізація процесу управління економічною безпекою стає можливою за підтримки сукупності економіко-математичних моделей, які об'єднано в єдиний комплекс моделей оцінки й аналізу економічної безпеки підприємства; запропонований у роботі комплекс містить три блоки: формування інформаційного простору дослідження; оцінка та аналіз економічної безпеки підприємства; формування та аналіз рішень з управління економічною безпекою підприємства(п.п. 3.1); сучасні умови функціонування підприємств обумовлені високим ступенем нестабільності та нестійкості, що пов'язано з ситуацією, яка склалася під впливом загальносвітової економічної кризи. Це викликає загальне зниження рівня економічної безпеки підприємств, а отже, і можливості забезпечення їх сталого розвитку; запропоновані концептуальні засади формування механізму зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості, який передбачає реалізацію стратегії інноваційного розвитку та враховує вплив політичних, макроекономічних, мезоекономічних, мікроекономічних,

екологічних, науково-технічних, технологічних, юридичних, соціально-культурних, інформаційних, природно-техногенних, демографічних, морально-психологічних факторів та передбачає комплекс заходів й оперативну реалізацію передбачених дій на протидію існуючим та виникаючим загрозам (п.п. 3.2); обґрунтовано складові системи управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості, функціонування якої забезпечує реалізація набору стратегій, який доповнено стратегією формування позитивного іміджу, яка передбачає аналіз стартової позиції підприємства (соціальні дослідження), розробку та впровадження системи коригуючих заходів на основі дотримання принципів ефективного менеджменту, компетентності, конфіденційності, корпоративної етики, які сприятимуть підвищенню соціальної та економічної відповідальності підприємств галузі та зміцненню їх ринкової позиції (п.п. 3.3).

Отже, наведені в дисертаційній роботі Фень К.С. обґрунтування елементів наукової новизни і результатів дослідження, винесених на захист, підтверджують відповідність висновків і результатів дисертації вимогам МОН України щодо вагомості їхньої новизни та достовірності.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні напрямів формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості та розв'язанні проблем, пов'язаних з її зміцненням. Більшість положень дисертаційної роботи доведено до рівня методичних рекомендацій, практична реалізація яких на рівні підприємств галузі сприятиме формуванню й зміцненню їх економічної безпеки. Науково-методичні підходи автора, що розроблені в дисертаційному дослідженні, використані у роботі Виконавчого комітету Чернівецької міської ради при проведенні оцінювання фінансово-економічного стану підприємств харчової промисловості (довідка № 01/02-20/818 від 04.04.2017 р.).

Пропозиції автора щодо здійснення аналізу існуючого рівня економічної безпеки підприємства в розрізі окремих складових, моніторингу стану економічної безпеки, результати яких враховані при розробці стратегії

зміцнення економічної безпеки, були використані в роботі ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат» (довідка № 359 від 14.06.2017 р.). Розроблені пропозиції щодо захисту економічної безпеки з урахуванням фінансових можливостей підприємства були прийняті до запровадження в роботі ПАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» (довідка № 382 від 19.06.2017 р.).

Наукові здобутки автора також використовуються в навчальному процесі економічного факультету Подільського державного аграрно-технічного університету при викладанні дисциплін «Планування і контроль на підприємстві» та «Ділове адміністрування» (довідка про впровадження № 75-01-1486 від 28 грудня 2017 р.).

**Повнота викладення наукових положень,
висновків та рекомендацій в опублікованих працях**

За темою дисертаційної роботи Фень Катерини Сергіївни опубліковано 20 наукових працях загальним обсягом 7,7 друк. арк., з яких автору належить 6,99 друк. арк., з яких: 2 статті у наукових фахових виданнях України обсягом 1,1 друк. арк., 8 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних обсягом 3,8 друк. арк., 8 тез наукових конференцій обсягом 1,04 друк. арк., 2 колективні монографії обсягом 1,46 друк. арк., з яких автору належить 1,05 друк. арк.

Отже, елементи наукової новизни та основні положення дисертації з достатньою повнотою відображені у представлених наукових публікаціях. Вимоги МОН України щодо мінімальної кількості наукових публікацій, що відображають основні результати дисертації, дотримано.

**Оцінка мови і стилю дисертації, відповідність дисертації
визначеній спеціальності та вимогам МОН України**

Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Усі результати дослідження, що містяться в дисертації та виносяться на захист, отримані й сформульовані автором особисто. Робота написана діловою українською мовою, без істотних лексичних і граматичних помилок. Матеріал подано у логічній послідовності, що забезпечує доступність його сприйняття.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 189 сторінках комп'ютерного тексту, включаючи 48 таблиць, 31 рисунок. Робота містить 15 додатків. Список використаних джерел охоплює 194 найменування на 17 сторінках.

Текст дисертації оформлений згідно ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання», за структурою відповідає вимогам МОН України від 12.01.2017 р. Список використаних джерел оформлений згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

За своїм фахом спрямуванням дисертація відповідає переліку напрямів дослідження спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Зміст автореферату та основні положення дисертації ідентичні. Автореферат за оформленням і обсягом відповідає встановленим вимогам.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

У цілому дослідження виконано на достатньому високому рівні, але за змістом дисертаційної роботи є зауваження і дискусійні положення, а саме:

1. У дисертаційній роботі не достатньо висвітлено досвід зарубіжних країн щодо забезпечення економічної безпеки підприємств харчової промисловості, який було б доцільно використати при удосконаленні механізму економічної безпеки в сучасних умовах економіки до світового господарства.

2. У дисертаційному дослідженні здійснено прогнозування тенденцій формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості за допомогою рівняння тренда та розраховано прогнозні значення показників на 5 років (до 2021 р.) за допомогою оптимістичного, реалістичного та песимістичного прогнозів. Доцільно було б, прогнозні тенденції 2017 р порівняти із фактичними даними за 2017 р. Це б показало достовірність прогнозу.

3. Заслугове на увагу розроблена автором система управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості, за наскрізним підходом до опрацювання ланцюжка «цілі-стратегія-заходи». Вважаємо, що такий підхід мав би завершений вигляд якби до ланцюга були включені ще й «аналіз-контроль- коригування планів».

4. У дисертаційні роботі заслугове на увагу структура служби безпеки для підприємств, але можливо необхідно було б розробити комплекс механізмів управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення і забезпечення їх розвитку, побудований на засадах методів державного регулювання, а також методів управління проектами, що дозволяє виявити додаткові джерела фінансових ресурсів і визначити найбільш ефективні напрямки їх використання.

5. Необхідно було б оцінити окремо складові економічної безпеки підприємств харчової промисловості за допомогою підходу, який базувався би на параметричному, рейтинговому, комплексному оцінюванні та реалізація якого дозволяла би визначати рівень розвитку відповідної складової економічної безпеки для розроблення ефективних коригуючих заходів, необхідних шляхів її посилення, аналітичного визначення ступеня адекватності управлінських рішень підприємств харчової промисловості.

Разом з тим, зазначені зауваження не настільки вагомими, щоб змінити загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, мають загальний характер і не заперечують можливість існування авторського бачення шляхів розв'язання окремих проблем при досягненні мети і вирішенні задач дисертаційного дослідження.

Загальний висновок про дисертаційну роботу

Дисертаційна робота Фень Катерини Сергіївни «Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості», що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), є самостійною, завершеною роботою, в якій викладено авторській підхід до пошуку та обґрунтування способів формування і зміцнення

економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) та профілю спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02 у Подільському державному аграрно-технічному університеті.

Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються науковою новизною і практичним значенням. Зміст дисертаційного дослідження повністю розкриває її тему. Завдання конкретизують поставлену мету. Зміст автореферату у стислій формі відображає основні положення дисертаційної роботи.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертаційна робота «Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості» є завершеним науковим дослідженням, відзначається науковою новизною та має практичну цінність і відповідає таким чином вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами та доповненнями, а її автор – Фень Катерина Сергіївна - заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та
економічної безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ МВС України

Васильчак С.В.

